

ПОЛЬСЬКА МЕНШИНА ЯК ЧИННИК УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Розкрито роль польської національної меншини в становленні рівноправних українсько-польських відносин в умовах відновлення і утвердження державної незалежності України і Польщі, її вплив на україно-польську співпрацю. Розглянуто етнокультурну мобілізацію української колонії, участь у політичному, економічному та культурно-освітньому міждержавному діалозі.

Ключові слова: *етнополітологія, Україна, польська національна меншина, колонія, українсько-польські відносини, етнічне відродження.*

Раскрыто роль польского национального меньшинства в становлении равноправных украинско-польских отношений в условиях возрождения и утверждения независимости Украины и Польши, ее влияние на украинско-польское сотрудничество. Рассмотрено этнокультурную мобилизацию украинской колонии, участие в политическом, экономическом и культурно-образовательном межгосударственном диалоге.

Ключевые слова: *этнополитология, Украина, польское национальное меньшинство, колония, украинско-польские отношения, этническое возрождение.*

The author discloses the role of the Polish minority in the establishment of equitable Ukrainian-Polish relations in the revival and proving of independence of Ukraine and Poland, its positive impact on the Ukrainian-Polish cooperation. We consider the ethno-cultural mobilization of Ukrainian polonium, participation in the political, economic and cultural-educational interstate dialogue.

Key words: *Ethnopolitology, Ukraine, the Polish minority, polonium, a Ukrainian-Polish relations, the ethnic revival.*

Крах тоталітаризму в Польщі та в СРСР, відновлення державної незалежності України започаткували нову сторінку українсько-польських взаємин, співпраці та партнерства, заклали основи для утвердження повноправного статусу поляків в Україні та українців у Польщі. Його правовим фундаментом став «Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництва», ратифікований у 1992 р., в другій статті якого зазначено, що сторони діють у відповідності з міжнародними стандартами захисту національних меншин, визнання їхнього права на збереження етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності [1, с. 613].

У процесі втілення цього Договору та інших угод Польща ініціювала допомогу Україні в реалізації європейської інтеграційної політики, активно підтримала її членство в Раді Європи, сприяла у вступі до Світової організації торгівлі, консультувала рух до Європейського Союзу та трансатлантичних структур. Усе це відбувалося на тлі подолання стереотипів минулого, утвердження взаємної довіри, підтримки і розширення співпраці сусідніх народів у всіх сферах політичного, економічного, науково-технічного, культурного і гуманітарного співробітництва, активним чинником якого виступає народна

дипломатія, в тому числі польська меншина в Україні та українська в Польщі. Дослідження національно-культурної мобілізації поляків в Україні, ролі їх громадських інституцій в активізації українсько-польського співробітництва належить до актуальних проблем, які ще не отримали належного висвітлення в етнополітичних та історичних студіях.

Мета пропонованої статті полягає в тому, щоб на основі аналізу національно-культурного відродження української колонії в умовах утвердження державної незалежності України дослідити найбільш поширені форми участі поляків у розширенні українсько-польської співпраці в різних сферах політичного, економічного та культурного життя.

Сучасна українська колонія, її активна роль у трансформаційних процесах українського суспільства виступає своєрідним каталізатором дієвості українсько-польських відносин. Ці взаємини мають багатолітню історію, сповнені сторінками як добросусідської співпраці, спільних дій проти завойовників, імперських та тоталітарних режимів, так і проявами обоюдно-антагоністичного та конфронтаційного, які часто підігрівалися або й інспірувалися третіми силами. Однак верх в українсько-польських відносинах здебільшого брали здоровий глузд, пошук порозуміння та компромісів. Ще в 30-х роках XIX ст.

зародилося спільне гасло побратимства «За нашу і вашу свободу», а Т. Шевченко влітку 1847 р., перебуваючи в Орській фортеці, у вірші «Полякам» писав:

*«Отак-то, ляхе, друже, брате!
...Подай же руку козакові
І серце чистеє подай!
І знову іменем Христовим
Ми оновим наш тихий рай»*
[2, с. 380].

Незважаючи на те, що чисельність поляків в Україні впродовж 1990-х років помітно зменшилася, вони й надалі займають домінуюче місце серед іноетнічних груп нашої держави. На порозі XXI ст., за переписом 2001 р., в Україні проживало понад 144 тис. поляків, вони мешкають у всіх областях, містах, містечках та багатьох селах, але більшість з них пов'язана з традиційними районами розселення: з Галичиною, Волинню, Поділлям, Поліссям, Києвом та Київщиною. Так, на Львівщині, Тернопільщині, Івано-Франківщині, Волині та Рівненщині на початок 2001 р. проживало 38,4 тис. поляків, Хмельниччині та Вінниччині – 26,8 тис., Житомирщині, Київщині та в м. Києві – 58,8 тис. осіб, що становить 86 % усієї польської людності України [3, с. 126–151]. Варто зазначити, що порівняно велика питома вага поляків залишається на Півдні України, зокрема в Одеській, Херсонській, Миколаївській областях та в Криму, а також у промислових регіонах – Донбасі, Дніпропетровщині, Запоріжжі та Харківщині. Польське населення безпосередньо долучилося до трансформації пострадянської України на шляхах демократичних перетворень і європейського вибору, ставлячи за приклад політичні та економічні реформи, здійснювані в Польщі. На відміну від деяких інших етнічних груп, більшість поляків виступає за цілісність України, підтримує непорушність і демаркацію її державних кордонів, у тому числі з Польщею.

Помітний вплив на українсько-польські взаємини справляють поляки, представлені в органах представницької, виконавчої та судової влади в Україні як у центрі, так і на місцях. Чимало осіб з польським корінням обиралися до Верховної Ради України та місцевих рад, представлені в громадських об'єднаннях – політичних партіях, профспілкових, молодіжних, жіночих та інших організаціях.

З відновленням незалежності України, ухваленням Закону про національні меншини [4], інших нормативних актів, утворенням Ради національних товариств почалося національно-культурне відродження й української колонії. Спираючись на конституційні гарантії рівних громадянських та національних прав і свобод етнічних меншин щодо збереження своєї ідентичності, створення громадських об'єднань, недопущення будь-якої дискримінації за національними та релігійними ознаками і заручившись державною підтримкою з боку України та Польщі, поляки долучилися до громадсько-політичного і культурного життя, консолідувалися навколо своїх національно-культурних товариств і новостворюваних національних засобів масової інформації.

Етнічна мобілізація поляків розгорталася синхронно з відновленням державного суверенітету і

повної незалежності Польщі, а відтак України. Наприкінці 1980-х років у багатьох містах України поряд з реформуванням товариств радянсько-польської дружби, які виконували здебільшого ідеологічні функції і стояли осторонь проблем польської людності в СРСР та УРСР, почали створюватися польські національно-культурні товариства, а впродовж 1990-1991 рр. на конгресах української колонії було засновано Спілку поляків України (ZPU, голова Станіслав Шалацький, пізніше Станіслав Костецький) та Федерацію польських організацій в Україні (FOPU, голова Емілія Хмельова). Обидві структури успішно працюють на благо польського руху в Україні та зміцнення українсько-польських взаємин. Вони є самоврядними громадськими організаціями, які діють у рамках Конституції України, чинного законодавства і керуються своїми статутами. Їхньою головною метою є національне відродження поляків, розвиток і піднесення їхньої національної свідомості, залучення до громадсько-політичного і культурного життя держави, популяризація етнічної історії польського та українського народів, зміцнення дружби і партнерства між Україною і Польщею.

Лідери обох об'єднань Емілія Хмельова та Станіслав Костецький, їх актив спрямовують практичну діяльність місцевих осередків не тільки на захист прав і свобод поляків України в державних і громадських органах, на задоволення їх національно-культурних потреб, але й на розширення співпраці між обома державами. Багато ініціативи і творчості виявляє голова FOPU Емілія Хмельова, яка підтримує тісний зв'язок із фундацією «Допомога полякам на Сході», надає великого значення діяльності своїх осередків на місцях, які функціонують в усіх регіонах України, користується заслуженим авторитетом в усіх поляків України. За ініціативою Федерації в 1996 р. відбувся Сейм поляків Поділля, на якому схвалена програма національно-культурного відродження польської меншини та підвищення її ролі в українсько-польському діалозі, в 1997 р. у Києві пройшла Міжнародна наукова конференція «Польська культура в житті України», пізніше ряд інших вагомих заходів.

Різноманіттям форм характеризується культурно-просвітницька діяльність СПУ. Її голова Станіслав Костецький теж підтримує ділові контакти з посольством і консульствами Республіки Польща в Україні, регулярно інформує місцеві осередки про найважливіші заходи, які проводить польська громада, бере особисту участь у культурно-просвітницьких акціях. Зокрема, СПУ та Спілка польських науковців в Україні восени 2001 р. провели Міжнародну наукову конференцію «Поляки в Києві», щороку в Житомирі та в м. Городок Хмельницької області за підтримки спілки проводяться фестивалі польської культури «Веселка Полісся» та «Квіти Поділля» [5, с. 143–144].

З поміж регіональних об'єднань поляків, які активно сприяють поглибленню українсько-польської співпраці, виділяються своєю творчою роботою Польський дім у Києві (керівник Марія Сівко), при якому успішно працюють Клуб науковців, клуб

польської молоді, гуртки із вивчення польської мови дорослими, аматорські студії, суботня школа для дітей, Київське культурно-освітнє товариство імені А. Міцкевича (головавав А. Ромейко, зараз І. Гільова), Київське національно-культурне товариство «Згода» (голова В. Радік), Польський культурний центр в Одесі, Доми польські в Дубно, Тульчині, Харкові, Чернівцях, у селищі Якимівка Запорізької області, Світлиця польська у Вінниці, а також польські осередки в Бердянську, Донецьку, Миколаєві, Дніпропетровську та інших містах.

Важливу роль у розгортанні співробітництва професійних корпорацій України і Польщі відіграють: Товариство польських учителів, Товариство польських інженерів, Товариство польських учених (голова проф. Генріх Стронський) з відділеннями в Києві, Харкові, Дніпропетровську, Хмельницьку, Бердянську, Запоріжжі, Кам'янці-Подільському, Луцьку, Одесі, Сімферополі, Тернополі та ін. містах. Усі вони функціонують під егідою Спілки поляків України. Серед членів Товариства учених відомі науковці: Сергій Барковський, Юлія Булаховська, Галина Бекетова, Віра Авксентєва, Микола Анісімов, Віталій Дмитрук, Адольф Кондрацький, Тетяна Рудницька, Ігор Скловський, Володимир Шинкаренко та ін. З 1996 р. розгорнуло свою діяльність Об'єднання польських учителів в Україні. Об'єднання польських учителів в Україні має свої осередки в усіх регіонах, але найбільше їх у традиційних місцях проживання польської людності. В 2007 році у Хмельницьку відбувся вже 4 з'їзд польського уряду (президентом обрано Адама Хлопека).

З року в рік зростає кількість польських національно-культурних товариств, які багато роблять для урізноманітнення форм культурного співробітництва обох держав. Якщо восени 1990 р. нараховувалося 8 товариств, то на початок 2010 р. діяло близько 200 таких об'єднань, які неухильно розширюють свій вплив на польські громади, наповнюють новим змістом контакти діячів літератури, мистецтва, аматорських колективів, утверджують себе як легітимні представники спільних інтересів.

Українська влада з розумінням ставиться до ініціативи польських громадських об'єднань, які на чільне місце у своїй діяльності ставлять питання національної освіти і шкільництва, що зумовлюється успадкованою від тоталітарного режиму мовною ситуацією не тільки серед дітей, але й дорослих. Адже в ході перепису 2001 р. лише близько 13 % поляків України назвали рідною мовою польську [3, с. 25]. За роки незалежності України розширено мережу польських шкіл, у Київському, Львівському та Запорізькому університетах, Дрогобицькому й Житомирському педуніверситетах створені відділення і групи підготовки викладачів та учителів польської мови. Сотні випускників середніх шкіл, гімназій, ліцеїв та коледжів продовжують навчання у вищих школах Польщі. Щодо відкриття нових польських шкіл і класів в Україні, то цей процес стримується рядом об'єктивних факторів, зокрема дисперсним розселенням поляків, кадровими і фінансовими труднощами, консерватизмом частини

батьків, які все ще не бачать потреби у вивченні їх дітьми польської мови на тлі домінування української та російської мов. Тут варто б звернути увагу на спорідненість і лексичну близькість польської та української мов. За дослідженнями К. Тищенка, майже 70 % їх лексичного фонду є спільним [6, с. 266–267]. Долаючи труднощі і перешкоди об'єктивного та суб'єктивного характеру, польська освіта в Україні набуває дедалі ширших масштабів. У 1999/2000 навчальному році діяли 3 школи з польською мовою навчання, 4 українсько-польські школи, 2 школи з програмно-цільовим вивченням польської мови, у 20 школах функціонували польськомовні класи і групи. Крім того, працювали 20 недільних шкіл, 10 груп, в яких тисячі дітей, підлітків, юнаків та дівчат, а також дорослих опановували польську мову. Загалом в Україні нараховувалося 73 польських навчальних пунктів, у яких працювали 190 учителів польської мови [7, с. 2]. В 2002/2003 навчальному році діяло 4 школи з польською мовою навчання (1 013 учнів), 2 школи з українською і польською мовою (740 учнів), польську мову як предмет вивчали 1 425 учнів, а факультативно – 6 270 школярів [8, с. 3]. У 2008/2009 навчальному році в Україні функціонувало 20 447 загальноосвітніх навчальних закладів з контингентом учнів 4,4 млн, з них польською мовою навчання – 5 шкіл (1 302 учні). Створено нові навчальні програми та підручники з рідної мови та читання для 1-4 та 5-6 класів загальноосвітніх шкіл з навчанням польською мовою [9, с. 1]. Загалом понад 5 тис. дітей і підлітків вивчають польську мову, літературу, історію.

Тільки впродовж 1993-1995 рр. польською мовою було видано понад 50 назв книг (підручники, навчальні посібники, твори класиків польської літератури, розмовник «Говоримо польською»), а за останні 5 років побачили світ більше 60 назв книг, довідників, словників, підручників для польських студентів і учнів.

З 1990 р. почала виходити «Gazeta Lwowska», а з 1993 р. – «Dziennik Kijowski», з 2000 р. – «Polacy Donbasu», на шпальтах яких, з одного боку – висвітлюється життя поляків України, українсько-польські взаємини, а з іншого – вміщується інформація про реформи в Польщі, аргументується доцільність використання їх досвіду Україною. Польськомовна преса виступає дієвим чинником організаційного згуртування всієї української колонії, налагодження взаємодії ФПОУ і СПУ, їх місцевих осередків. Проблеми польської меншини постійно перебувають у полі зору державного телебачення та радіомовлення, а в студіях Львова та Житомира були створені польськомовні редакції. З лютого 1999 р. в Києві розгорнув роботу Польський Інститут, заснований як представництво Міністерства закордонних справ Польщі з метою популяризації національних культурних надбань, сформувався інший установи, зокрема Інститут українсько-польських студій на базі Національного університету «Києво-Могилянська академія» та науковий осередок польських студій при Львівському національному університеті ім. Івана Франка. Задоволенню етнокультурних потреб поляків сприяла Державна

програма відродження і розвитку освіти національних меншин в Україні на 1994-2000 рр., пролонгована на наступні роки.

Поляки України не байдужі до українсько-польського співробітництва у сфері кінематографії, професійного та аматорського мистецтва, фестивального руху, клубної, музейної, архівної та бібліотечної справи. Під патронатом Президента А. Квасневського польські кінодокументалісти створили фільм «Нелегке братерство» про Симона Петлюру. Завдяки творчій співпраці на екран вийшли художні фільми «Вогнем і мечем», «Молитва за Мазепу» та ін. В Україні діє близько сотні польських колективів художньої самодіяльності – хорів, танцювальних ансамблів, оркестрів народних інструментів, вокальних груп, багато з яких бере участь у щорічних мистецьких фестивалях національних меншин «Усі ми діти твої, Україно!», у фестивалях польської культури і творчості в Житомирі, Києві, Львові та Городку. Високою виконавською майстерністю і великою популярністю відзначаються фольклорні ансамблі та групи «Pierwiosnek» («Первоцвіт»), «Jaskółki» («Ластівки»), «Kantyczka» («Пісня») при київських товариствах ім. А. Міцкевича та «Згода», «Поліські соколи» при «Спілці поляків Житомирщини» та інші аматорські колективи.

Позитивний резонанс серед польської людності викликають заходи щодо збереження в Україні польських архітектурно-мистецьких пам'яток, культових споруд. Із схваленням сприйнято компромісне вирішення конфронтаційного питання щодо львівського меморіалу «Орлят», повернення Польщі деяких культурних та архівних цінностей. Співробітництво в архівній галузі, зокрема між Службою безпеки України та Інститутом національної пам'яті Республіки Польща, вилилося у створення збірників «Польща та Україна у 30-40 рр. ХХ століття. Невідомі документи з архівів спеціальних служб». Протягом 1995-2009 рр. опубліковано вже 7 томів спільного видання.

Одним із незаперечних доказів духовного відродження української полонії, гармонізації її життєдіяльності та посилення впливу на суспільне життя стало скасування будь-яких обмежень стосовно традиційної для поляків Римо-Католицької церкви і відновлення в Україні її керівних органів (1991). Упродовж 1990-х років вона майже у шість разів збільшила кількість приходів і на початок 2000 р. нараховувала понад 840 зареєстрованих громад, у яких служили більше 500 єпископів та ксьондзів. Кількість вірних РКЦ, за різними оцінками, коливалася від 340 тис. до 875 тис. осіб, а за даними Києво-Житомирської дієцезії сягає 1,2 млн. осіб. На початок 2007 р. в Україні діє митрополія РКЦ, 14 дієцезіальних та чернечих управлінь, 890 громад, 88 монастирів (656 ченців), 39 місій, 3 братства, 8 духовних навчальних закладів, 551 недільна школа при храмах. У системі РКЦ працюють 527 священнослужителів, з яких майже половина – іноземці, здебільшого поляки, виходить 14 періодичних видань. Слід зауважити, що Римо-Католицька церква поступово втрачає риси суто «польської церкви», оскільки значна частина вірних і священників

поліетнічна за своїм складом, а служіння проходять як польською, так і українською, російською, словацькою та угорською мовами. В Україні функціонує Римо-католицький університет, Київський католицький коледж, Кам'янець-Подільська духовна семінарія РКЦ, створено римо-католицьке товариство «Полонія». Благодійний вплив на релігійне життя справив візит в Україну Папи Римського Іоанна Павла II. Організації РКЦ ведуть велику благодійну роботу, реалізують різноманітні гуманітарні та соціальні проекти, створюють безкоштовні аптеки, надають побутові послуги інвалідам, ветеранам війни та праці, дітям-сиротам. Розгалужену мережу має благодійний фонд РКЦ та УГКЦ «Карітас», під опікою якого реалізуються програми «Благодійна ідальня», «Опіка вдома», «Організація дозвілля дітей з вадами» та ін.

Дедалі більше розуміння в українському суспільстві знаходять ініціативи польської громадськості в Україні щодо повернення Римо-католицькій церкві ряду будівель колишніх культових споруд (костел св. Миколая в Києві, комплекс будівель колишньої єпископської резиденції в Житомирі, кілька конфесійних приміщень у Львові). Йдеться також про надання допомоги в організації національно-культурного і релігійного життя, про посилення уваги до діяльності польських товариств з боку місцевих органів влади. Свого часу консул Республіки Польща в Києві Е. Яблонський небезпідставно зазначав, що частина поляків висловлює нарікання на засоби масової інформації, які подають мало матеріалів про життя польської людності, її проблеми і труднощі [10]. Аналіз української преси, передач радіо та телебачення засвідчує, що за останні роки ситуація помітно поліпшується.

Відчувши істотні зміни майже в усіх сферах суспільного розвитку, в економічному, культурно-інтелектуальному і духовному житті, переважна більшість поляків не тільки відмовилася від еміграції з України, але й, навпаки, на рівні приватного спілкування з українцями, представниками інших етносів у своїх трудових колективах виступають за продовження демократичних перетворень та проведення реформ у нашій країні. До речі, добре відомо, що ніщо так не зближує народи і держави як контакти людей. Польща була першою державою, яка максимально спростила умови перетинання кордону для українських громадян, їхніх приватних, бізнесових та інших поїздок. Україна перша серед країн СНД у червні 1996 р. уклала Угоду з Польщею про взаємні безвізові поїздки громадян [11, с. 8-9], яка наблизила українських поляків до своїх коренів, пращурів, до надбань національної культури. Вона розширила можливості для активізації різносторонніх стосунків, сприяла збільшенню кордонних переходів та пунктів пропуску, стала виявом обопільної довіри. Не секрет, що багато українських громадян у 1990-х роках долучалися до ідеології ринкової економіки шляхом «човникового» бізнесу, підприємництва та торгівлі в Польщі. Проте відновлення в 2003 р. Польщею на вимогу ЄС візового режиму погіршило умови міжособових зв'язків, хоча Україна з ініціативи Президента В. Ющенка 2005 р. в односторонньому

порядку скасувала візи для польських громадян. Лише літом 2009 р. відбулося підписання польським президентом закону про малий прикордонний рух, яким користуються 1,5 мільйона українців. До діючих п'яти консульств у Києві, Харкові, Львові, Луцьку та Одесі, в лютому 2010 р. відкрилося ще одне польське консульство – у Вінниці і планується відкриття консульства у Севастополі, адже кожен п'ятий іноземний турист відвідує це місто. Польща збиралася відкрити консульство ще й у Івано-Франківську, проте через кризу відмовилася від відкриття консульства на Прикарпатті.

Міжособові контакти були б набагато ширшими, якби в Україні, за прикладом Польщі, до цієї справи активніше долучалися неурядові організації та громадські фонди, яким належить провідна роль у формуванні громадянського суспільства. З огляду на це цікавим є досвід ряду фондів у Польщі, зокрема Гельсінської з прав людини, Фондації освіти для демократії, Фондації розвитку громадянського суспільства, Фондації суспільно-політичних ініціатив та ін., які у своїй міжнародній діяльності надають великого значення розвитку демократії та ринкової економіки на пострадянському просторі, включаючи й Україну. Вони опрацьовують спеціальні програми для стажування українців у польських структурах місцевого самоврядування та в неурядових організаціях. Успішно діє Інститут на користь демократії в державах Центрально-Східної Європи, реалізуються його програми: «Центр плюралізму», «Підтримка місцевої демократії в Україні», «Підтримка вільних засобів масової інформації в Україні», «Підтримка модернізації сільського господарства в Україні» та ін. Значна частина цих програм спонсоруються західними приватними фондами, а в їх реалізації беруть участь українські поляки.

І все ж основним полем українсько-польського партнерства, до якого причетні й поляки України, виступають економіка, прикордонна та між регіональна співпраця. Не відкидаючи традиційні форми господарських та торговельних зв'язків минулого, Україна і Польща впродовж 1990-х років намагалися наповнити їх новим змістом, надати їм динаміки, підпорядкувати трансформаційним процесам на шляхах утвердження ринкової економіки, побудувати їх на засадах рівності та врахування національних інтересів обох сторін. Уже в першій половині 1990-х років розпочався перехід від звичайного обміну товарами в рамках бартеру до довготривалої і взаємовигідної кооперації. Однак через млявість економічних реформ, наростання корупційних явищ та стагнацію економіки України цей процес затягнувся. Позитивний вплив на розвиток українсько-польських економічних зв'язків справило формування відповідної нормативно-правової бази в контексті вже згаданого великого Договору про добросусідство, дружні відносини та співробітництво, міжурядової Угоди про торгівлю та економічне співробітництво (1991). Йдеться про Конвенцію щодо уникнення подвійного оподаткування [12, с. 15–24], міжурядову угоду стосовно взаємного заохочення і захисту інвестицій [13], про програму створення і функціонування ефективної мережі транспортних

коридорів, транскордонне співробітництво, включаючи й добудову нафтопроводу «Одеса – Броди» та ін. В Україні зареєстровано понад 1 800 господарських суб'єктів за участю поляків, однак працює лише 710, причому третина з них займається посередницькою діяльністю. Поряд з традиційними господарськими зв'язками промислових і сільськогосподарських підприємств, створенням спільних фірм дедалі більшої ваги набуває виробничо-інвестиційне і фінансове співробітництво. Тільки впродовж 1997-2000 рр. в Україні було засновано 5 банків за участю польського капіталу, зокрема Київський міжнародний банк, філія Варшавського Торгового Банку в Києві, Депозитно-кредитний банк «Україна» в Луцьку, Акціонерно-комерційний банк у Львові. Активно діє Міжнародне товариство польських і українських підприємців. Сьогодні найбільшою польською інвестицією в банківську установу України є ПАТ «Кредобанк», засновником якого є РКО Bank Polski SA (Варшава). «Кредобанк» входить до чільної 30-ки українських банків, а інвестиції стратегічного акціонера складають 99,6 %. У 2005-2009 рр. польська компанія «Церсаніт» реалізувала один із найпотужніший у Житомирській області інвестиційних проектів вартістю 120 мільйонів євро. Завод випускатиме близько 12 мільйонів квадратних метрів керамічної плитки та 2 мільйони сантехнічних виробів, що становитиме чверть українського ринку цієї продукції.

За столітньою традицією, особи польського походження займають значну питому вагу серед працівників залізничного та автомобільного транспорту України. Саме вони активно долучилися до програм прискореного розвитку українсько-польського співробітництва в галузі транспортної мережі, підвищення культури обслуговування пасажирів. За останнє десятиріччя спільними зусиллями вдалося інтенсифікувати рух залізничного, автомобільного та авіаційного транспорту, приступити до реконструкції старих і спорудження нових доріг, розширення їх інфраструктури, будівництва другого мосту через річку Західний Буг на українсько-польському кордоні, до створення транспортного Балтійсько-Чорноморського коридору.

Потужним чинником зміцнення українсько-польського партнерства є розвиток торгівлі між обома країнами, масштаби якої, попри кризові явища в українській економіці, мають тенденцію до зростання, що зумовлюється й географічним фактором, близькістю торгових суб'єктів. Помітно зростає обсяг торгових операцій, розширюється асортимент товарообміну, в ньому збільшилася частка використання гривні та злотого. Однак Україна все ще має значне від'ємне сальдо в торгівлі з Польщею і представлена на польському ринку здебільшого сировиною і чорними металами, натомість на нашому ринку переважає готова продукція польських підприємств і аграрного сектора.

Велику зацікавленість виявляє польська громада до наукового, технічного і культурного співробітництва України та Польщі, яке, порівняно з радянськими часами, набуває більш ділового і масового характеру, повніше сприяє національно-культурному розвитку української полонії. Через

контакти інтелектуалів, науковий і культурно-мистецький діалог долаються негативні нашарування і стереотипи минулого, поглиблюється національна свідомість, утверджується етнічна ідентичність, а водночас і міжнаціональне порозуміння. Це співробітництво здійснюється на підставі Спільної заяви Президентів України та Республіки Польща «До порозуміння та єднання» (1997), ряду міжурядових договорів [14] і має великий вплив як на стан і перспективи суспільно-політичних, економічних та гуманітарних відносин України і Польщі, так і на життєдіяльність української колонії. Вже в середині 1990-х років діяло 87 прямих угод про спільні наукові дослідження 38 українських та 62 польських науково-дослідних інституцій. Серед вузлових спільних наукових проектів, окрім технічно-природничих, фігурують такі, як: «Україна та Польща в європейському процесі інтеграції», «Проблеми українсько-польських прикордонних зв'язків», «Польсько-українське мовне порубіжжя», «Проблеми історії українсько-польських відносин XVI-XX ст.» та інші [15, с. 78]. Триває взаємний обмін публікаціями, регулярно проводяться двосторонні та багатосторонні наукові конференції, симпозиуми, семінари. Поштовхом до активізації цих зв'язків стало проведення в 2004 р. Року Польщі в Україні, а 2005-го – Року України в Польщі. В рамках цих заходів брали участь і польські національно-культурні товариства в Україні. Так, у рамках заходів Року Польщі в Україні пройшли книжково-інформаційна виставка «Україна – Польща: історія і сьогодення» та засідання Круглого столу «Україна – Польща: європейське сусідство». Під час проведення Круглого столу відбулися презентації наукових праць українських учених, що віддзеркалюють роль Польщі в загальноцивілізаційному процесі, значення інтеграційних процесів та співробітництва між народами Польщі та України на сучасному етапі, у формуванні і побудові спільного інтелектуального культурного простору [16].

Нове дихання дістали прикордонні зв'язки областей України та польських воєводств і традиційне співробітництво міст-побратимів. На відміну від радянських часів, коли контакти здійснювалися під контролем центру і здебільшого на рівні партійних функціонерів, мали ідеологічно-парадний характер, тепер до співпраці дедалі ширше залучаються українські поляки та польські українці, що цілком природно, оскільки більшість з них є мешканцями прикордонних регіонів. Одним з ефективних теренів прикордонного партнерства є утворений у вересні 1995 р. єврорегіон «Буг», суб'єктами якого виступають органи місцевого самоврядування Волині, Замостя, Любліна, Холма [17]. Програма співробітництва включає розбудову прикордонної інфраструктури, спорудження автомагістралей, охорону навколишнього середовища, промислову та сільськогосподарську кооперацію, співпрацю в галузі науки, культури і освіти, підготовки кадрів, розвитку місцевого самоврядування. Низка програм транскордонного співробітництва між Польщею, Україною та Білоруссю фінансується за кошти Євросоюзу.

У розвитку українсько-польського співробітництва українські поляки виступають не тільки його

суб'єктом, але й об'єктом. Польська меншина, перебуваючи під опікою і захистом української держави, відчуває дедалі більше уваги до себе з боку польських властей. Йдеться про навчальну і художню літературу, періодику, яка надсилається з Польщі, про розширення можливостей польських підлітків і молоді здобути освіту на історичній батьківщині, опанувати рідну мову тощо. Особливої уваги заслуговує вплив української колонії на подолання негативних стереотипів минулого в суспільній свідомості частини поляків та українців. Однак у роботі польських об'єднань в Україні є чимало проблем, які, на жаль, не вирішуються і не знаходять належного розуміння ані з української, ані з польської сторін.

Ще в 1997 р. Е. Тузов-Любанський звертав увагу на слабкість колонізаційної роботи серед українських поляків, на те, що за роки тоталітаризму сформувався такий її різновид, як «непольські поляки», тобто «радянські», які асимілювалися, втратили національне «Я», не знають своєї історії, мови, культури, а їх продукування продовжується. Він гостро ставив питання, чи має перспективи полонія в Україні, кому потрібні тутешні поляки, що залишились у їхніх душах [18]. Ці питання не втратили актуальності й сьогодні. Як справедливо зазначив аналітик ситуації в польській громаді України Є. Голібард, польській громаді бракує згуртованості, духовної та організаційної єдності. Існують певні суперечності між Спілкою поляків України та Федерацією польських організацій в Україні, що заважає налагодженню координації роботи, поза їхніх впливом перебуває багато локальних об'єднань. На його думку, українське суспільство, дипломатичні служби Польщі в Україні покликані активніше допомагати польській спільноті в національно-культурному відродженні, сприяти її консолідації і підвищенню ролі в суспільно-політичному житті. Для українських поляків Вітчизна – це Україна плюс Польща [19, с. 359].

Залишається чимало питань і в українсько-польських відносинах, які не вдалося розв'язати. Насамперед, це інтенсифікація економічної співпраці, розвиток торговельно-виробничої кооперації, розширення інвестиційної діяльності українського бізнесу в Польщі та польського в Україні, пов'язане зокрема з спільним проведенням Євро – 2012, розбудова прикордонної інфраструктури, вирішення питань нелегальної міграції на українсько-польському кордоні, визначення статусу українських заробітчан у Польщі, увічнення місць пам'яті й поховань жертв війни і тоталітарних режимів, повернення культурних цінностей, дефальсифікація спільної історії, особливо її найбільш трагічних сторінок у XX ст. [20, с. 134].

Отже, польська меншина в незалежній Україні, з одного боку, поступово відроджує свої етнонаціональні ознаки, розвиває традиційну народну культуру і ментальність, а з іншого – дедалі повніше інтегрується в українське суспільство, долучається до громадсько-політичного життя держави, виступає дієвим чинником українсько-польського партнерства, яке в умовах глобалізаційних процесів виходить за межі двостороннього співробітництва. Для України стратегічне партнерство з Польщею – важлива умова євроінтеграції. На зміну деякому охолодженню

українсько-польських міждержавних відносин у часи останньої каденції президента Л. Кучми, який надавав перевагу східному вектору зовнішньої політики і російським капіталовкладенням, після «Помаранчевої революції», до політичних результатів якої активно долучилася польська сторона, особливо президенти Л. Валенса, А. Квасневський, в результаті співпраці президентів В. Ющенко та Л. Качинського прийшло нове розуміння ролі Польщі в лобюванні інтересів України на міжнародній арені. Польща підтримала ініціативу «Східного партнерства» Європейського

Союзу, сприяє укладенню угоди про асоціацію України з ЄС та створення зони вільної торгівлі. Президенти України і Польщі ухвалили Дорожню карту українсько-польського співробітництва на 2009-2010 роки. Свій шлях міждержавної співпраці в контексті євроінтеграційних прагнень України розпочали обговорювати президенти В. Янукович та Б. Коморовський. Поляки в Україні та українці в Польщі виступають надійним містком українсько-польського порозуміння, співпраці та партнерства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 43.
2. Шевченко Тарас. Твори в трьох томах. – Т. 1. – К., 1963.
3. Національний склад населення України та його мовні ознаки. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. – К., 2003.
4. Про національні меншини в Україні. Закон України, прийнятий 25 червня 1992 р. // Національні відносини в Україні у XX ст. – К., 1993.
5. Вахніна Л. К. Відродження польської діаспори в Україні // Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. – Ч. II. – К., 2002.
6. Тищенко К. Метатеорія мовознавства. – К., 2000.
7. Dziennik Kijowski. – 1999. – № 20.
8. Пилипенко Т. Забезпечення мовно-освітніх потреб національних меншин України // Форум націй. – 2003. – № 1(9).
9. Рекомендації засідання круглого столу «Імплементация положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (м. Київ, 11 червня 2007 р.).
10. Яблоньски Е. К чему стремится польская диаспора в Украине // Всеукраинские ведомости. – 1997. – 3 апреля.
11. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про взаємні безвізові поїздки громадян // Політика і час. – 1997. – Ч. 39.
12. Конвенція між Урядом України і Урядом Республіки Польща про уникнення подвійного оподаткування доходів і майна та попередження податкових ухилень // Вісник податкової служби України. – 1995. – № 2.
13. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Польща про взаємні заохочення і захист інвестицій. – Історико-архівне управління МЗС України, ф.: Міжнародні договори України, док. № 210.
14. Договір між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері науки і техніки. – Історико-архівне управління МЗС України, ф.: Міжнародні договори України, док. № 207.
15. Лишко В. Наукові зв'язки України та Польщі в 1990 рр. // Україна – Польща: історія і сучасність. – Ч. II. – К., 2003.
16. Україна – Польща: історія та сьогодення. Каталог / упор. Т. Зарецька та ін. – К., 2004. – 45 с.
17. Жижара Є. Єврорегіон «Буг»: перші кроки співробітництва // Волинь. – 1995. – 30 листопада.
18. Dziennik Kijowski – 1997. – № 97.
19. Голибард Є. І. По-сусідськи. Польський вектор. Документальна розповідь про династичне п'ятнадцятиріччя (1989-2004 рр.), про роль і наслідки використання національної ідеї в Україні та Польщі. Суспільно-економічні порівняння на тлі нерішучості, непевності й невизначеності. – К., 2004.
20. Бабак О. Політичні відносини України та Польщі у 1980-2005 р. // Поляки на півдні України: Історія і сьогодення. – Жешов – Київ – Миколаїв, 2008. – Т. 2.

Рецензенти: Тригуб П. М., д.і.н., професор, завідувач кафедри Чорноморського державного університету імені Петра Могили;
Сінкевич Є. Г., к.і.н., професор Чорноморського державного університету імені Петра Могили.